

Tre figurer från barnens bok:
Pikkukisun syntymäpäiväjuhlat
Bussáža rieǵádanbeaivedoalut
Lill-Kattens födelsedagskalas

Litteracitet och aktionsforskning i förskolan:
Nationella minoritetsspråk

Carla Jonsson, Hanna-Máret Outakoski & Annika
Norlund Shaswar

Sveriges nationella minoritetsspråk

- 2000 **Finska, meänkieli, samiska, jiddisch och romani chib** erkänns som nationella minoritetsspråk (Sverige ratificerade den Europeiska stadgan för landsdels- eller minoritetsspråk & Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter)
- 2009 Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724)
 - Ger ett allmänt stöd till nationella minoritetsspråk i hela Sverige
 - Ger ett särskilt stöd till tre av de nationella minoritetsspråken: finska, meänkieli och samiska
 - I de kommuner som ingår i så kallade förvaltningsområden ska barn erbjudas plats i förskola där hela eller en väsentlig del av utbildningen bedrivs på finska, meänkieli respektive samiska (SFS 2010:800).

Barns rättigheter

- Barns rättigheter är som alltid synnerligen viktiga (Barnkonventionen, 1989).
- I Sveriges språklag:

”Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken”

”den som tillhör en nationell minoritet ges möjlighet att *lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket*” (SFS 2009:600, vår betoning).
- Nationella minoritetsspråk kan tydligt kopplas till mål om ett hållbart samhälle, t.ex. om språks överlevnad och språks möjligheter att föras vidare mellan generationer.

“I am my language. Until I can take pride in my language, I cannot take pride in myself.”

(ANZALDÚA 1999: 81)

Modersmål, minoriteter och språklig heterogenitet: Undervisningsformer och praktiker i förskola och skola med fokus på litteracitet (MMS)

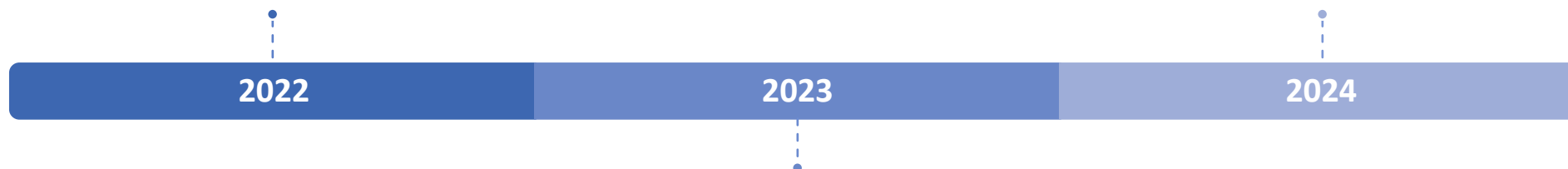
Carla Jonsson, projektledare (Umu)

Hanna Outakoski (Umu) – Huvudansvarig för materialinsamling i förskolor

Annika Norlund Shaswar (Umu)

Boglárka Straszer (HDa)

Åsa Wedin (HDa)

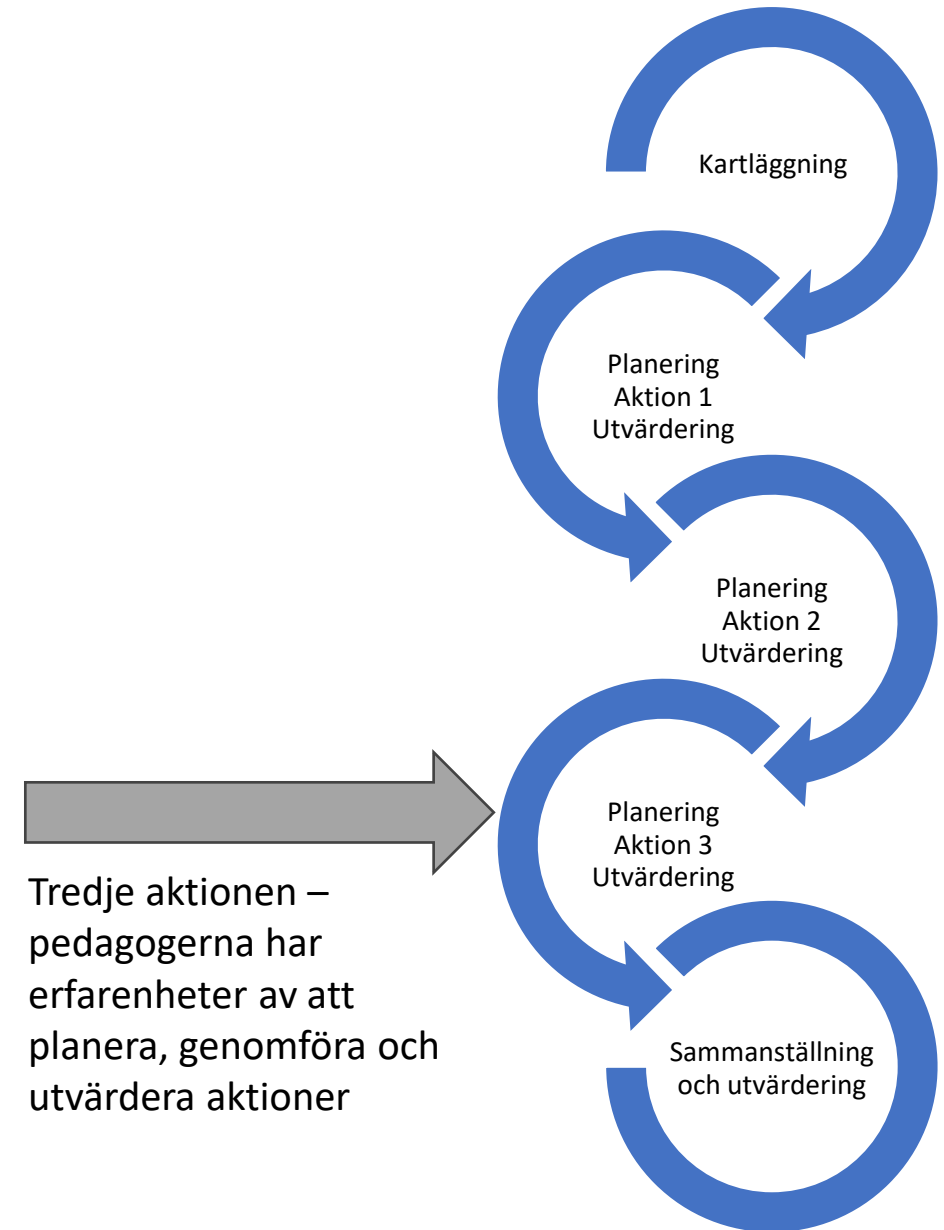

Projektets syfte

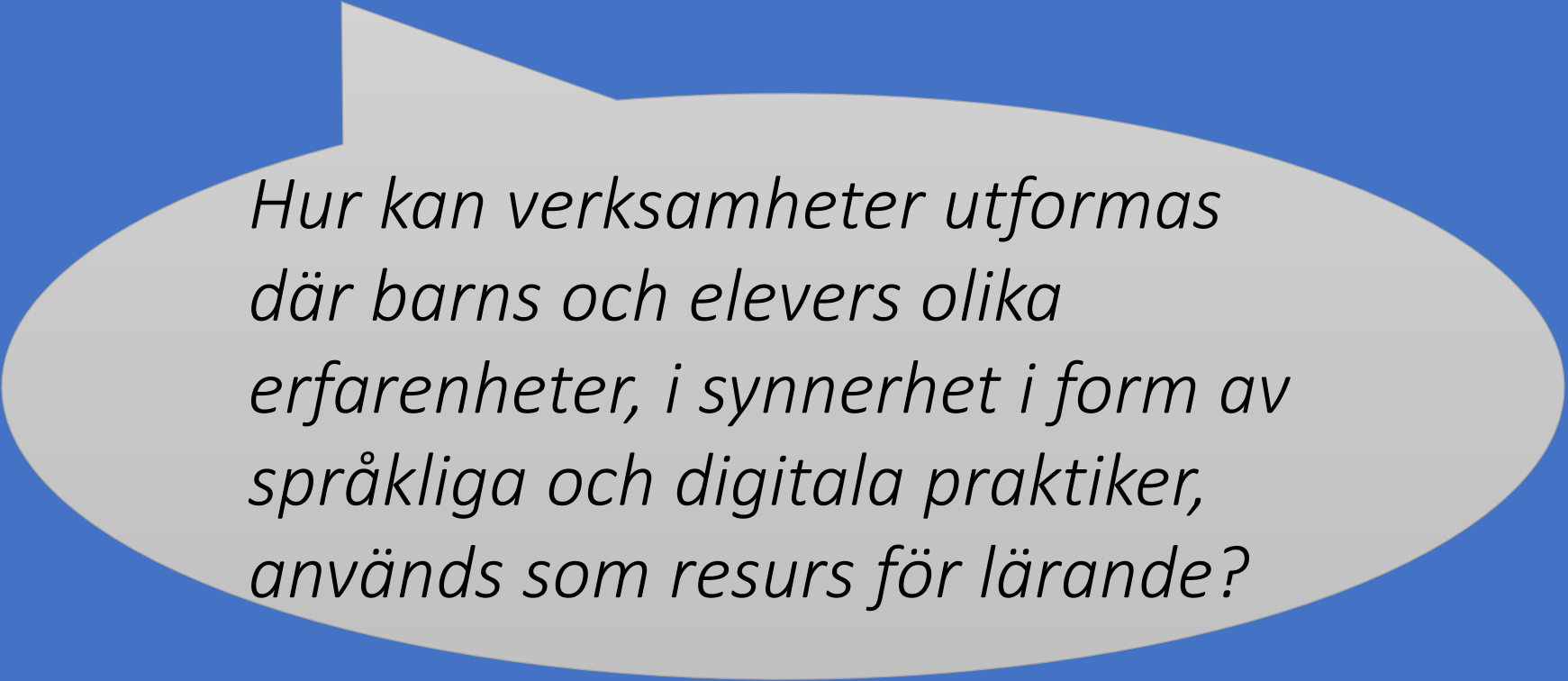
- att **utveckla undervisningsformer som stödjer barns och elevers språkutveckling** inom modersmålsverksamheter, med särskilt **fokus på litteracitet på ett eller flera språk**.
- Studien tar ett kritiskt perspektiv där verksamheterna utvecklas utifrån frågor om ideologier, maktrelationer, kultur och identitet.
- Fokus: barn och elever i **förskola**, grundskola och gymnasieskola inom ramen för det som kallas modersmål.
- Litteracitet – läsande och skrivande.

Praktiknära aktionsforskning

- En riktad och styrd forskningsprocess som genomförs av de som är aktörer/verksamma i en organisation/verksamhet
- → för att förändra/förbättra/forma/omforma befintliga praktiker eller skapa nya
 - enligt de behov eller syften som aktörerna själva har. Relevans.
- Lingvistisk etnografi och aktionsforskning:
 - observationer
 - ljud- och filminspelningar
 - intervjuer

Den valda aktionsformen: Läsplaner för en längre period

*Hur kan verksamheter utformas
där barns och elevers olika
erfarenheter, i synnerhet i form av
språkliga och digitala praktiker,
används som resurs för lärande?*

Läsplaner – tre verksamheter

Verksamhet 1 (yngre barn)

Verksamhet 2 (äldre barn)

Verksamhet 3 (ny plats)

Fria teman, inga gemensamma mål – intresse- och personalstyrd, ledningsstyrd

En bok – 10 veckor – fokus på
begreppsbeäftande och stärkning
av slutledningsförmåga -
smågrupper

Läroplansinnehåll och ett särskilt
tema – 10 veckor - många böcker
och varierad läsning - aktiviteter
olika stora grupper

*Planerad: egen läsplan
Ej genomförd pga resursbrist*

Gemensamt tema för alla verksamheter –Flytt och förändring (situationsstyrd, ingen ansvarig ledare)

Läsplan – Tema Flytt och Ändring –
genomfördes i två ej
sammanhängande perioder –
läsning av temaböcker – alla

Läsplan – Tema Flytt och Ändring –
genomfördes i två ej
sammanhängande perioder –
läsning av temaböcker - alla

Kartläggning av material – planering
av tre möjliga aktioner kring temat
Flytt/Ändring

Gemensamt tema – Hållbar social utveckling (lednings- och personalstyrd)

En bok om känslor – aktionstid 2
vecka – fokus på
begreppsbeäftande kring känslor -
smågrupper

Läsning av kompisböcker –
aktionstid 2 veckor – fokus på
hantering av abstrakta
begrepp/känslor - smågrupper

Ej genomförd pga resursbrist

Exempel från Aktion 3: Från bokläsning till begreppsfastning

Barn i åldrarna 3-5 år, 2 veckors period (ca. 6 timmar med barnen)

VAL AV BOKSERIE: ledningsstyr (ledningen valde) och resursstyr (boken fanns redan på förskolan, 2 pedagoger kunde delta), KOMPIS-böckerna, serie om barnens kompiskunskaper och känslor

BESKRIVNING av verksamhetens mål med aktionen: Pedagogerna ska utforska och utveckla sätt att närläsa kompisböcker och tolka samt befästa begrepp tillsammans med barnen och utifrån deras perspektiv på innehållet

MÅL: Att befästa komplexa begrepp som hör ihop med känslor och beteenden under det övergripande temat HÅLLBAR SOCIAL UTVECKLING

HUR gör pedagoger detta och hur används barnens erfarenheter och kunskaper som resurs?

Pedagogernas plan

Plan för aktionsforskning:

Utgå från Kompisböckerna/Vem-böckerna.

Läsa en bok inför gruppen. Arbeta kring viss vokabulär som är kopplat till kompiskunskaper/känslor/moraliska och etiska frågor. Vi har orden på våra ordmoln i avdelningarna.

Vi dramatiserar med hjälp av handdockor, först vuxna till barngruppen. Sedan gör vi en berättelse med barngruppen som vi sedan spelar upp i smågrupper använder filmning som en dokumentationsform.

Mål:

Vi vill att barnen ska lära sig att:

- vara en kompis som är lyhörd till andras syn på saken och kan uttrycka sin egen åsikt
- samarbeta
- uppskatta och ta tillvara på varandras olikheter

Målandikatorerna på barns lärande/förändrade kunnande?

- Att barnen leker med flera olika kompisar
- Att barnen bemöter varandra på ett empatiskt sätt genom att uppskatta och ta tillvara på varandras olikheter
- Att barnen ser andras behov och hjälper varandra spontant
- Att barnen använder ord och begrepp från våra ordmoln.

Praktik

Pedagogernas målsättning utifrån det övergripande temat *hållbar social utveckling*:

- barnens beteende gentemot varandra
- att våga uttrycka sin åsikt
- samarbete
- tolerans

Vokabulär: Hållbar social utveckling: känslor, moraliska och etiska frågor.

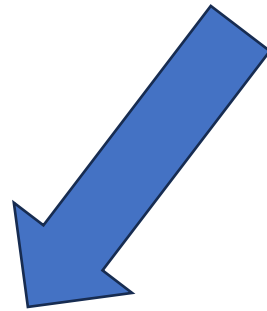
Synlighet t.ex. i ordmoln

Begrepp, befästning: dramatisering, berättande, filmning, dokumentation

Vaga språkmål (till skillnad från Aktion 1) Språket är i centrum, vokabulär och ordkunskap ses som en "målandikator" (enligt pedagogerna), önskemål om att använda ord och begrepp från ordmoln (pedagoger & ledning) men de använde inte ordmolnen.

I Aktion 1: specifika språkmål, vilket ledde till att språkutveckling kunde utvärderas.

Från gemensam planering till två olika praktiker med samma syfte och mycket språkande (1 bok/grupp)

Materialisering i form av:

Skapande och språkande

Bilder och föremål – känslor förkroppsligade

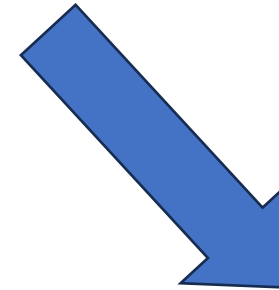
Serieteckningar, egna dokumenterade berättelser

Inspelning

Samtal och diskussioner

-> Egenproducerade korta berättelser

2 veckor: tis-tors
6 dagar –
1 timme per dag +
dokumentering

Materialisering i form av:

Skapande och språkande

Förkroppsligande genom lekar

Egen berättelse tar form

Skapande av drama och figurer

Inspelning

Läsning av egen bok och bokprat

-> Kattberättelsen

Arbetssätt 1

1. Läsning av boken

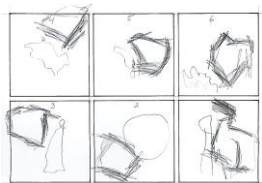
2. Skapande: vad gör mig lugn?

3. Skapande och konkretisering: egna teckningar

4. Skapande och samtal

5. Serier och berättelser tar form Alla barn gjorde egna teckningar och berättade om dessa. Alla spelades in.

6. En egen
berättelse där 'att
lugna ner sig'
kontextualiseras
och befästs som
koncept

Översättning av en berättelse (Hanna: inspelning och transkription):

Barnet som berättar håller i två handdockor, en kaninunge och dess mamma.

- Jag vill inte gå till förskolan!
- Det är dags att ta på sig skorna och gå till förskolan.
- Jag vill inte ha skor på mig! Bort!
- Vill du ta den...
- Hmph! Hmph!

Den lilla kaninen tar saken som lugnar hen, och sedan är hen redo att gå till förskolan. Men hen är fortfarande irriterad. Och hen vill säga hejdå till mamma.

- Hejdå mamma!
- Hejdå, ungen min!

När hen kom till dagis så gick hen ut. Och ville inte hoppa i en pöl av vatten. Men den hoppade ändå, PAM, i pölen. Och hoppade ur. Laa la laa. Och solen torkade den så snabbt att ingen märkte det. Laa la laa laa.

När det är dags att åka hem så är det dags. Hmph! Hen var fortfarande arg. Och på dagis, när de gick in, så i lekstugan uppe... och nere där du kan sova... Den lekte i det rummet och det var dags att gå hem.

- Hmph! Jag vill inte gå hem. Jag vill inte gå hem!
- Vill du ha din krumelur igen? frågar mamman.

Lilla Kanin tar den lugnande krumeluren igen.

- Okej, då går vi. Daa daa.
- Okej, du har redan hoppat dit, dags att sova, säger mamma.

Och sedan kom det fler pannkakor och fler pannkakor på morgonen. De tog aldrig slut. SLUT

P: Tänk om---? Kan vi försöka göra så, att vi turas om att föra berättelsen framåt? Att X börjar, Y fortsätter därifrån och Z fortsätter berättelsen därifrån. Där Y slutar, fortsätter Z. Och sedan är det X:s tur. Låt oss se om vi får en bra berättelse och då kan vi ta papper och pennor och rita den berättelsen---

B2: Jag har en bra idé.

P: --- Är det en bra idé?

B2: Ja.

B1: Och då kan man säga att om X ritar, och sedan ritar jag, och Z kan rita mer.

P: Ja, att även där göra på ett sådan sätt att alla får---

B1: Att X... att jag kan liksom---

P:--- göra någon del.

B1: skriva.

B2: Nu är jag först.

P: Ja, det är bra övning i att turas om. Det är jättebra, eller hur.

B2: Att jag kunde skriva, alltså.

P: Ja. Sitt ner. Låt oss nu börja berättelsen. Är det så att X vill starta en berättelse?

B2: Mm-m. Ja!

P: Ja. Och, hur kan den börja?

B2: Öh...

B1: Kanske Det var en gång...?

P: Mm-m.

B2: Det var en gång en kanin och en igelkott som gick på promenad. Där i snön. Och då fick de se renen och---

P = pedagog
B = barn

Arbetssätt 2

1. Läsning av boken

2. Förkroppsligande genom lek

3. Första berättelser och figurer

4. Berättelsen tar form

5. Berättande och dokumentering

6. En egen berättelse där 'att vänta på sin tur' kontextualiseras och befästs som koncept

Språkstärkande arbetssätt som är kopplat till utveckling av spirande litteracitetsförmågor

Språkliga praktiker i fokus:

- Bok och temainnehåll som utgångspunkt: läsning och tolkning av det lästa
- Befästning av begreppen i form av skapande aktiviteter, drama och lek, frågor och svar
- Återskapande eller omskapande av berättelsen: egna berättelser
- Läsning/lyssnande av den egna berättelsen - reflektioner

Barnen i fokus:

- Det finns en översiktlig pedagogisk planering – men barnens idéer, fantasi, erfarenheter och språkbruk fungerar som motorn i aktiviteterna
- Kärnan i aktiviteterna ligger i den **språkliga interaktionen**

Enligt pedagogerna:

Ett fungerande arbetssätt för förskolan som de utvecklat efter tre aktioner:

- Grundplanering – tid/resurser – flexibel – behövs för att kunna utvärdera
- 6 timmar – två veckor – ganska omfattande aktiviteter på kort tid
- Smågrupper – strategiskt och praktiskt
- Dokumentation viktig för personal och barnen – uppskattas också av familjerna

Tack!

Utan personal och ledning som vill utveckla de befintliga verksamheterna finns ingen aktionsforskning – Vi vill tacka alla de som låtit oss att följa med i den dagliga verksamheten och som på så sätt låtit oss bilda oss en fördjupad och nyanserad bild av det som sker i ögonblicket och som formas över mycket längre tidsspann.

De som i sin dagliga verksamhet arbetar för att bevara, stärka och skydda våra nationella minoritetsspråk och andra minoritetsspråk gör ett extraarbete utan dess like och som aldrig tar slut. Det är viktigt att de arbetsinsatserna synliggörs.

Referenser

- Axelsson, M. (2006). Litteracitetspraxis i förskolor med tvåspråkiga barn. I M. Ellvin (Red.), *Ord och bild ger mening: Om literacy i förskola och skola*. Svenskläraryöreningen.
- Björklund, C. (2014). Powerful teaching in preschool – a study of goal-oriented activities for conceptual learning. *International Journal of Early Years Education*, 22(4), 380–394. <https://doi.org/10.1080/09669760.2014.988603>
- Bruner, J. (1991). Self-Making and World-Making. *The Journal of Aesthetic Education*, 25(1), 67–78.
- Bruner, J. (1991). The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry*, 18, 1–21.
- Bruner, J. S. (Red.). (2011). *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press.
- Copland, F., & Creese, A. (2015). *Linguistic ethnography: Collecting, analysing and presenting data*. SAGE Publications.
- Creese, A. (2015). *Linguistic Ethnography: Collecting, Analysing and Presenting Data*. SAGE Publications Ltd. <http://digital.casalini.it/9781473911161>
- Gjems, L. (2017). Learning about concepts through everyday language interactions in preschools. *Psychology in Russia: State of the Art*, 10(4), 33–44. <https://doi.org/10.11621/pir.2017.0404>
- McNiff, J. (2013). *Action research: Principles and practice*. (3. Ed.) [Electronic resource]. Routledge.
- Ochs, E., & Schieffelin, B. B. (2011). The Theory of Language Socialization. I A. Duranti, E. Ochs, & B. B. Schieffelin (Red.), *The Handbook of Language Socialization* (1:a uppl., s. 1–21). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781444342901.ch1>
- Railton, P. (2017). Moral Learning: Conceptual foundations and normative relevance. *Cognition*, 167, 172–190. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2016.08.015>
- Sagor, R. (2000). *Guiding School Improvement with Action Research*. Association for Supervision and Curriculum Development.
- Wells, G. C. (1981). Language as interaction. I G. C. Wells (Red.), *Learning through interaction: The study of language development*. Cambridge University Press.
- Wells, G. C. (2009). *The meaning makers: Learning to talk and talking to learn 2nd edition* (2dn ed.). Multilingual Matters.

Publikationer:

- *Böcker från förskolan:*
 - *Kattboken*
 - *Små berättelser*

Publikationer i urval

Wedin, Åsa & Berg, Lovisa. 2025.
Negotiating Translanguaging Space:
The Case of Mother Tongue Instruction in Arabic
in Sweden.
Apples – Journal of Applied Language Studies,
Vol. 19, 1, 2025, s. 93 –110.

Jonsson, Carla & Boglárka Straszer. 2023.
Undervisning i de nationella minoritets-
språken. Modul: Modersmålsundervisning, del 3.
Skolverket.

Jonsson, Carla & Constanze Ackermann-
Boström. 2023. Att skapa samiska rum i
modersmålsundervisning genom tema-
arbete. Modul: Modersmålsundervisning, del 2.
Skolverket.